

*CIRO TRUHELKA, Uspomene jednog pionira, Mala Azurova povjesnica, Zagreb, 1992., 151 str.*

Autobiografska je građa čitaocu uvijek zanimljiva jer njezini autori nastoje prema vlastitu izboru iznijeti ono što je najvažnije u određenom povijesnom trenutku. Prirodno je da takva djela moraju privući i pažnju povjesničara jer upravo oni sa svojim kritički razrađenim aparatom mogu provjeravati dani materijal ali i steći niz novih vrijednih podataka ili poticajnih ideja. Upravo osoba Ćire Truhelke (1865.—1942.) pokazuje koliko je važno da istaknuti djelatnici ostavljaju iza sebe vlastite životopise. Truhelka, pisac brojnih znanstvenih rasprava, organizator arhivske i etnografske zbirke BiH te prvi kustos Zemaljskog muzeja u Sarajevu, iskazao je u svom plodnom životu one kvalitetne vrijednosti koje nesumnjivo pripadaju samo uskom krugu utirača novih putova.

U knjizi se kronološkim nizom pojavljuju opisi događaja, sredina i osoba vezanih uz Truhelkin život: djetinjstvo i gimnazijski dani u Osijeku 1865.—1878., nastavak školovanja u Zagrebu, prvi stručni radovi i uspješna suradnja s profesorom I. Kršnjavijem — primjer idealnog odnosa između mentora i darovita učenika — na čiju će preporuku 1886. godine Truhelka biti izabran za organizatora djelatnosti oko osnivanja zemaljskog muzeja u Sarajevu. To je razdoblje kada Austro-Ugarska Monarhija nastoji podignuti gospodarsko-kulturne prilike u nemirnoj BiH, pri čemu izdvaja pozamašnu potporu za rad na području znanosti. Truhelka u Sarajevu obavlja silne radove na stvaranju bogate prethistorijske, etnografske i srednjovjekovne zbirke. Uz to, piše brojne znanstvene studije isključivo na temelju vrela koje sam pronalazi i objašnjava.

Visoka protkanost obrazovno-znanstvenom kulturom, odlučnost i spremnost za naporna terenska ispitivanja i sposobnost uočavanja bitnih problema bosanskog prostora, svojstva su koja će vrlo brzo Truhelki omogućiti međunarodni uspjeh. Očitu potvrdu priznanja dokazuje skup europskih stručnjaka za prethistorijska razdoblja održan 1894. upravo u Sarajevu, na kojem su teme bile Glasinac i Butmir. Osim toga, Truhelka zaslužuje brojne ugledne nagrade, među kojima se ističe Viteški križ Leopoldova reda dobiven od belgijskoga kralja Leopolda II. Širi znanstveni krugovi pokazali su znatno zanimanje za prošlost BiH i tu je Truhelkin udio od neprocjenjive vrijednosti. O njegovu uvažavanju govori i činjenica da se čuveni francuski povjesničar F. Proudel u svom najpoznatijem djelu »Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.« poslužio i rezultatima Truhelkinih istraživanja.

Privlačnost knjizi daje dotjerani stil pisanja pomoću kojega stječemo jasan uvid u kulturno-društvene aspekte života BiH, a osobito je dojmljiv opis Sarajeva i njegove okolice. Posebno su zanimljivi podaci o političkom životu zemlje u kojoj dominira suparništvo između Austrije i Mađarske, ali i naročito opasne napetosti između triju konfesionalnih zajednica: katolika, muslimana i pravoslavaca. Truhelka kao Hrvat sudjeluje u razvijanju ideje u korist bosanskoga hrvatstva (osnutak Hrvatskoga kluba) i zbliženja s hrvatskom maticom. Revoltiran srpskim metodama agitiranja, Truhelka upozorava na pravu stranu velikosrpskih namjera: prihvaćanjem novog naziva »srpske« pravoslavne vjere i crkve umjesto dotadašnjega »grčko-istočnog« imena priznat je srpsko-nacionalni karakter crkve, što će se automatski odraziti i u politici. Ta je promjena za Truhelku početak otvorenog napada na sve one koji se protive srpskom osvajačkom širenju: Hrvati su proglašeni austrijskom tvorevinom, muslimani odmetnutim Srbima, što za posljedicu ima eksplicitno proglašavanje BiH srpskom zemljom. Truhelka je sudjelov

vao, doduše pod pseudonimom, u novonastalom etničkom novinarskom ratu pokušavajući argumentima pobijati protivnika, koji je poznao samo jezik tvreda.

Poslije prevrata 1918. godine značajnije Truhelke biva umanjeno. Od 1925. do 1931. preuzima posao na katedri arheologije na fakultetu u Skopju. Do smrti 1942. Truhelka je uglavnom vezan uz Zagreb. Valja istaći njegovu kritiku koja govori o tome kako je u Zagrebu nestalo spona kulturno-historijske tradicije, što je imalo negativnih konzekvenci. U nadahnutom pogovoru N. Majnarić-Pandžić (143.—148.) posebno piše o ignoriranjima koje je Truhelka doživio u jugoslavenskoj državi (1918.—1941.) ali i onima koja su nastavljena i u socijalističkoj Jugoslaviji. Ponovno tiskanje ove knjige još je jedan od brojnih pokazatelja koliko je bila teška sudbina određenih zaslužnih hrvatskih stvaralaca.

Autobiografsko djelo C. Truhelke, objavljeno prvi put 1942. godine, produbljuje i obogaćuje spoznaje — napose onaj dio koji obrađuje život BiH pod upravom dvojne monarhije. Iako treba uzeti u obzir uvijek moguću subjektivnost osobe pisca, značenje Truhelke i tragovi koje je on ostavio iza sebe dovoljan su razlog za čitanje *Uspomena jednog pionira*.

Stjepan Matković

*RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOG  
FAKULTETA ZAGREB, sv. 25., Zagreb, 1992., 373 str.*

Potkraj 1992. godine izišao je 25. svezak *Radova Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*.

Znanstveni radovi i prilozi, objavljeni u ovom svesku, širokog su tematskog raspona i pokrivaju različita razdoblja i probleme hrvatske povijesti.

*Lujo Margetić*, u svojem radu »Vijesti iz vjerodostojnih i krivotvorenih isprava o provali Tatara u hrvatske primorske krajeve (1242.)« (5.—14.), obrađuje problem autentičnosti vijesti o provali Tatara u Hrvatsko primorje. Autor, na temelju analize isprava koje izdaje Bela IV., dokazuje kako u primorskim krajevima nije bilo većih ratnih okršaja kojima bi se smanjila borbena spremnost Tatara. Krivotvorene isprave, prema autoru, ne mogu biti dokazom boravka Tatara u našim krajevima. Ipak, darovnica Bele IV. iz 1260. godine, u kojoj se također govori o tatarskoj provali, donosi dragocjene podatke o odnosima unutar obitelji Krčkih knezova potkraj XIII. i tijekom XIV. stoljeća.

*Robert Hajszan*, »Gradišćanski Hrvati na vlastelinstvu 'Rohunac-Solunak' u XVI. stoljeću«, (15.—25.), pokušao je prikazati razvoj stanovništva u tri štokavska sela u južnom Gradišću od polovice XVI. stoljeća. Autor analizira hrvatska prezimena u urbarima iz druge polovice XVI. stoljeća. Na temelju podataka o porastu sesija, siromaha i novih kuća, autor utvrđuje vrijeme doseljenja Hrvata štokavaca u sela Čajta (Schachendorf, Csajta), Čemba (Schandorf, Csem) i Vincejet (Dörnbach, Inced). Pitanje porijekla doseljenika ostaje neriješeno. Također nije pouzdano je li stanovništvo preseljeno ili dolazi dragovoljno. Autor najavljuje opširniji rad, u kojem će pokušati odgovoriti na ta pitanja.